

eul_wid: upa-aa

Τρώϊλος ὁ Κωνσταντινουπολίτης · Troilus of Constantinople

Introduction to Hermogenes' Art of Rhetoric

*Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑρμογένους Ῥητορικήν***Period:** Ὀψιμαρχία [Late Antique](#)**Dialect:** Κοινή [Koine](#)**Domain:** Ῥητορική [Oratory](#)**Format:** Λόγος [Oration](#)

42 (1t) ΤΡΩΙΛΟΥ ΣΟΦΙΣΤΟΥ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΜΟΓΕΝΟΥΣ. Ἐπειδὴ σὺν θεῷ τῆς ῥητορικῆς ἀρχόμεθα τέχνης, τινὲς δὲ πέρα τοῦ δέοντος αὐτὴν ἐπαινοῦντες ἔλεγον ἐπιστήμην, ἕτεροι δὲ ἐπιτυχάνοντες τοῦ σκοποῦ τέχνην ὠνόμαζον, ἄλλοι δὲ παρὰ τὸ προσῆκον μεμφόμενοι ἐμπειρίαν ἐκάλουν, φέρε ζητήσαντες μάθωμεν, τί ἐπιστήμη καὶ τί τέχνη καὶ τί ἐμπειρία ἐστὶ, καὶ ἕκαστον τούτων ἀπὸ τριῶν προσώπων διασαφηνίσωμεν, ἀπὸ τε ὅρου καὶ ἰδίου καὶ παραδείγματος. Ἐπιστήμη τοίνυν ἐστὶ γνῶσις τοῦ ὑποκειμένου πράγματος, καθὼς ἔχει φύσεως, γνῶσις δὲ διὰ τὸ γινώσκειν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ τέχναι τοῦτο ἐπίστανται, πρόσκειται τὸ, καθὼς ἔχει φύσεως, ἀποφαίνων, ὥς οὐ τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν βάθει διερευνῶσα τὰς φύσεις ἐπίσταται κυρίως τῶν πραγμάτων· ἴδιον δὲ αὐτῆς ἐστὶ τὸ μετὰ λόγου πάντα ποιεῖν καὶ μηδέποτε σφάλλεσθαι, ἀλλ' αἰεὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὡσαύτως ἔχόντων λέγειν· οἷον οὐ σήμερον ὁ ἀστρονόμος φήσει τὴν σελήνην τοὺς δώδεκα οἴκους τῶν ζωδίων διίεναι, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ μηνός, αὐριον δὲ, οὐκ ἄλλα, ἀλλὰ ταῦτα μᾶλλον φθεγγόμενος ἐκάστοτε.

43 Παράδειγμα δὲ αὐτῆς ὁ γραμματιστὴς ἦτοι ὁ χαμαιδιδάσκαλος· αἰεὶ γὰρ τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται μηδὲν μετατρέπων τῶν εἰθισμένων, καὶ τοσαῦτα περὶ τῆς ἐπιστήμης. Τέχνη δὲ ἐστὶ σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρὸς τι τέλος εὐχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ σύστημα δὲ ἐστὶ τῶν πολλῶν ὀργάνων συνδρομή· χωρὶς γὰρ αὐτῶν ἀδύνατον τέχνην συνίστασθαι· ἐκ καταλήψεων δὲ καλῶς τούτῳ πρόσκειται· κατὰ μικρὸν γὰρ ἐφευρέθησαν τὰ συστηματικὰ τῶν τεχνῶν· οἷον ἡ τεκτονικὴ πελέκει ἐκέχρητο, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ σκεπάρνῳ, νομίζουσα λίαν ἐπιτηδειότερον εἶναι, καὶ ὅσα πρὸς τὴν τέχνην ὑπῆρχεν ἀρμόδια· κατάληψις δὲ ἐστὶν ἡ ἐξ αἰσθήσεως μετὰ λόγου τοῦ ὑποκειμένου μάθησις· ὅταν γὰρ αἰσθανώμεθα καὶ τὴν αἰτίαν γνῶμεν, τότε αὐτὴν τὴν κατάληψιν γνωσόμεθα, ἐμπειρίαις γεγυμνασμέναις οἷονεὶ μελέταις μεμελετημένοι· εἰ γὰρ ἐφεύρωμέν τι καὶ μὴ συνεχῶς μελετήσωμεν, ἀνόνητα γίνεται πρὸς τι τέλος εὐχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Τοῦτό φησι διὰ τὰς ματαιοτέχνας καὶ κακοτεχνίας· ἐκεῖναι γὰρ καὶ σύστημα ἔχουσι καὶ ἐκ καταλήψεων εἰσι καὶ ἐμπειρίαις γεγυμνασμέναι, ἀλλ' οὐ κοινωφελεῖς· ματαιοτεχνία δὲ ἐστὶν ἡ τῶν θαυματοποιῶν ἢτοι ψηφοπαικτῶν, τοὺς μετιόντας ὠφελοῦσα, βλάπτει δὲ τὸν βίον τοὺς θεατὰς τῶν πρακτέων ἀποπλανῶσα· κακοτεχνία δὲ ἐστὶν ἡ τῶν φαρμάκων νομιζομένη τέχνη, βλάπτουσα τὸν μετιόντα δεινῶς καὶ τὸν βίον· ἴδιον δὲ τῆς τέχνης τὸ μετὰ λόγου πάντα ποιεῖν καὶ μηδέποτε σφάλλεσθαι, μήτινος τῶν ἔξωθεν

ἐμποδίζοντος· καὶ τὸ παράδειγμα φανερόν τὸ λεγόμενον· οἷον ὁ τέκτων κατασκευάζει θρόνον, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης καταπληρώσας τοῦ ξύλου σεσηπότος διαφθείρει τὸ ἐγχείρημα.

44

Ἐμπειρία δέ ἐστιν ἄλογος τριβὴ ἐκ παρατηρήσεως γινομένη· ἴδιον δέ αὐτῆς ἐστὶν τὸ ἀλόγως πράττειν πάντα καὶ μηδέποτε ἐπιτυχάνειν, εἰ μὴ ἐκ τοῦ παραδόξου· παράδειγμα δέ αὐτῆς ἐστὶν ὁ ἐπιδίφριος ἱατρός· θεασάμενος γὰρ λογικὸν ἱατρὸν νέω παρέχοντα ὕδωρ ψυχρὸν πυρέττοντι ἐπὶ κεκαυμένη χολῇ ἐν θέρει καὶ ὑγίαν ποιήσαντα κατὰ τὸν ἱατρικὸν λόγον τὸν λέγοντα, τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα, παρέσχεν ἀπαραφυλάκτως μὴ σκοπήσας τὴν αἰτίαν, καὶ πολλοὺς μὲν ἀναιρεῖ, ἓνα δὲ σώσει ἐκ τοῦ παραδόξου· καὶ τοσαῦτα περὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ ἐμπειρίας ἐμάθομεν. Μάθωμεν δὲ καί, τί ἐστὶ διαπόρισμα, καὶ φαμεν εἶναι κέρδος λογικὸν ἐκ τῶν φθασάντων ἀναφυόμενον, τουτέστιν ἐκ τῆς προλαμβανούσης ἐνθυμήσεως· ζητοῦμεν γὰρ, διὰ τί πρώτην τετάχαμεν τὴν ἐπιστήμην, δευτέραν δὲ τὴν τέχνην, τρίτην δὲ τὴν ἐμπειρίαν· καὶ λέγομεν, ὅτι πρώτην μὲν τετάχαμεν τὴν ἐπιστήμην, ὥς ἄπταιστον καὶ μετὰ λόγου πάντα ποιοῦσαν, καὶ μηδέποτε ἁμαρτάνουσαν· τὴν δὲ τέχνην δευτέραν ἐτάξαμεν, ὥς ἄπταιστον καὶ αὐτὴν οὔσαν, ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῇ καὶ μετὰ λόγου πάντα ποιοῦσαν· διὰ δὲ τὸ συμβαίνειν αὐτὴν ποτε ἁμαρτάνειν διὰ τινος τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων, τούτου χάριν δευτέραν αὐτὴν προτετάχαμεν, τρίτην δὲ τὴν ἐμπειρίαν, ὥς ἄλογον οὔσαν τριβὴν καὶ ἁμαρτάνουσαν. Γινόντες οὖν λοιπὸν, τί ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ τί τέχνη καὶ τί ἐμπειρία, μάθωμεν καὶ πόσαι διαφοραὶ τεχνῶν· καὶ φαμεν, ὥς τῶν τεχνῶν διαφοραὶ εἰσι τρεῖς· αἱ μὲν γὰρ εἰσι λογικαὶ αἵτινες θεωρητικαὶ λέγονται, αἱ δὲ πραγματικαὶ, αἱ δὲ μικταί· καὶ τῶν μικτῶν αἱ μὲν ἐπίσης δέονται λόγου καὶ πράξεως, αἱ δὲ πλείονος πράξεως, ἥττον δὲ λόγου, οἷον ἡ λογικὴ τέχνη ἐστὶ ποιητικὴ· ὁ γὰρ ποιητὴς σκεπτόμενος μηδεμιᾶς παρεπομένης πράξεως τὴν οἰκίαν κατέστησε τέχνην· πρακτικαὶ δὲ εἰσιν, ὥς ἡ οἰκοδομικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ· ὁ γὰρ οἰκοδόμος καὶ ὁ τέκτων ἐν τῷ κατασκευάζειν τι τῶν οἰκείων ἐγχειρημάτων οὐ φθέγγονται· καὶ μήτις εἴποι, τί οὖν οὐ μετὰ λόγου πάντα ποιοῦσι; καὶ φαμεν, ὅτι ναί· ὁ γὰρ λόγος λέγεται καὶ ἐπ' αἰτίας, λέγεται καὶ ἐπὶ τοῦ προφορητικοῦ κατὰ τὸν κοινωνοῦντα τῆς αἰτίας τὸν τρόπον· αἱ δὲ πρακτικαὶ πάντα κατασκευάζουσι· μικτὴ δὲ ἐστὶν αἰσθησις μετὰ λόγου καὶ πράξεως καὶ ἡ κιθαρωδία· ὁ γὰρ κιθαρωδὸς ἃ λέγει τῇ φωνῇ, ταῦτα καὶ τῇ λύρᾳ φθέγγεται μηδὲν παραλιμπάνων, κιθαρωδίαν δὲ εἶπον καὶ οὐ κιθαριστήν, διὸ πρακτικὴ ἐστὶν ἔχουσα πλεῖστον μὲν τῆς πράξεως, ἥττον δὲ τοῦ λόγου· καὶ ἡ ἱατρικὴ πλείστη κέχρηται τῇ πράξει, ὀλίγῳ δὲ λόγῳ, διὰ τὸ τὰς αἰτίας ἀποδοῦναι· φλεβοτομῶν γὰρ καὶ τέμνων καὶ διακαίων πλείστη πράξει κέχρηται, ὀλίγῳ δὲ λόγῳ διὰ τὸ τὰς αἰτίας ἀποδοῦναι, καὶ τὰ πολλὰ, ἃ ποιεῖ μηχανώμενος πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ὑγείας, πράξεώς εἰσι· πλείονος τοίνυν λόγου, ἥττονος δὲ πράξεως, ὥσπερ ἡ γραμματικὴ· ὁ γὰρ γραμματικὸς πολλῇ χρησάμενος τῇ ἐξηγήσει ἔστιν ὅτε καὶ πράξει ὀλίγη κέχρηται, στίζων ἢ τονίζων· καὶ τοσαῦτα περὶ τῆς τῶν τεχνῶν ἐροῦμεν διαφορᾶς.

45

Ἰτέον δ' ἐπὶ τὸ ζητῆσαι, εἰ ἔστι ῥητορικὴ καὶ τί ἐστὶ καὶ ὁποῖόν τί ἐστὶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τινες ἀναιροῦσιν αὐτὴν, χρὴ τὸν λόγον αὐτὸν ἐξετάσαι, ἐρωτῆσαι δὲ οὕτως· ἡ ῥητορικὴ περὶ ἰδίων διαλαμβάνει ἢ περὶ κοινῶν; καὶ εἰ μὲν περὶ ἰδίων εἴποις, φασὶν, ὥς οὐ πολιτικὴ, διὰ μέσου γὰρ ἀναιροῦντες ὅπερ δοκεῖ εἶναι ἀναιροῦσιν· εἰ δὲ περὶ κοινῶν εἴποις, πάλιν λέγουσι, περὶ ἑνὸς κοινοῦ διαλαμβάνει ἢ περὶ πάντων· καὶ εἰ μὲν περὶ ἑνὸς εἴποις, φασὶν, ὥς οὐκ ἔστι τέχνη, εἰ δὲ περὶ πάντων, ἐρωτῶσιν, ἄρα ὥς ἀγνοοῦσα διαλαμβάνει, ἢ ὥς ἐπισταμένη; καὶ εἰ μὲν ὥς ἀγνοοῦσα, οὐ προσδεκτέον αὐτὴν, εἰ δ' αὖ πάλιν ἐπισταμένη εἴποις, ἐροῦσιν, ὥς ἡ αὐτὴ περιττὴ ὑπάρχει, ἢ ἄλλαι τέχναι περιτταί· πρὸς οὓς ἐροῦμεν ἀναλύοντες αὐτοὺς, ὅτι ἡ ῥητορικὴ καὶ περὶ ἰδίων καὶ περὶ κοινῶν καὶ περὶ μικτῶν διαλαμβάνει, καὶ περὶ ταῦτα καταγίνεσθαι μάρτυς ὁ Δημοσθένης γράψας δημοσίους καὶ ἰδιωτικούς καὶ μικτὸν λόγον κατὰ Μειδίου· περὶ ἑνὸς τοίνυν ἢ περὶ πάντων διαλαμβάνειν πέφυκεν· εἰ δὲ ἐρωτήσουσιν ἡμᾶς τὸ πῶς πάλιν περὶ

πάντων διαλαμβάνει, ἄρα οὐκ ἀγνοεῖ ἀλλ' ἐπίσταται, πρὸς τοῦτό φασιν, ὥς εἰ τοσαῦτα ἐπίσταται ἡ ῥητορική, ἢ αὐτὴ περιττὴ τυγχάνει ἢ ἄλλαι τέχναι περιτταί· ἐρωτηθεὶς δέ τις τὸ πῶς ἐπίσταται ταῦτα ἡ ῥητορική, εἰ μὲν εἴποι, δυνάμει, ὥς ὁ ποιήσας φιλοσόφων γνώμας, τὸ γὰρ δυνάμει παρ' αὐτοῖς διττόν ἐστιν· οἷον κατ' ἐπιτηδειότητα καὶ καθ' ἕξιν καὶ πάλιν τὸ ἐνεργεῖα διττόν ἢ καθ' ἕξιν ἢ κατ' ἐπιτηδειότητα, οἷόν τι, φιλόσοφον τὸ νεογενὲς παιδίον· αὐξανόμενον γὰρ δύναται ἐπιτηδεῦον τὴν ἐπιστήμην ἀσκῆσαι· καθ' ἕξιν δὲ δυνάμει γραμματικὸς ὁ καθεύδων, ἔχει γὰρ ἐν τῷ νῷ μεμελετημένην τὴν τέχνην καὶ τὸ ἐνεργεῖα τῷ καθ' ἕξιν ὁμοιόν ἐστι, καὶ τὸ καθ' ἕξιν τῇ δυνάμει· τὸ κατὰ προχείρην δὲ ἐστιν, ὁπνῆκα τὸν ὕπνον ἀποκρουσάμενος ὁ γραμματικὸς ἐξηγήσεται· ἐρωτῶμεν οὖν, πῶς ἐπίσταται δυνάμει, εἰ φήσειε κατ' ἐπιτηδειότητα; φαμέν, ὥς οὐκ ἐπίσταται, εἰ δὲ καθ' ἕξιν, φαμέν, ὥς τοῦτο κατὰ προχώρησιν γίνεται καὶ συμβαίνει τὴν ῥητορικήν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν πάντων καθ' ἕξιν ἐχούσῃ πρὸς ἐξήγησιν καὶ διδασκαλίαν τούτων ἐκφέρεσθαι, καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἡ αὐτὴ ἀπορία κατασκευάζεται, λέγουσα, ὅτι αὕτη περιττὴ ἢ ἄλλαι τέχναι· πρὸς τοῦτό φασιν· ὥς τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐπίσταται, οὐ μέντοι τὴν ἐργασίαν, καὶ τίνι διαφέρει τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας, εἴγε τὴν χρῆσιν γινώσκει τὴν ἐνέργειαν ἀγνοοῦσα· ἐπειδὴ δὲ πολιτικῆς ἐμνήσθημεν φιλοσοφίας, μάθωμεν, τί ἐστὶ, καὶ ἐροῦμεν, ὅτι ἐπιστήμη τοῦ πράττειν τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια ἐπ' ἐξουσίας ἐννόμου· τί δὲ ἐπίσταται; διοικεῖν τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια πράγματα ἐπ' ἐξουσίας ἐννόμου· εἰ γὰρ τις ἔννομος καὶ ἐξουσίαν ἔχει, οὐ κέχρηται δὲ τοῖς νόμοις, τύραννος γίνεται, καλῶς τῶν φιλοσόφων λεγόντων, ὥς εἰ μὴ φιλόσοφοι βασιλεύουσιν καὶ βασιλεῖς φιλοσοφῆσουσιν, οὐχ ἔξει καλῶς τὰ πράγματα· διαφέρει τοίνυν ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς ῥητορικῆς, ὅτι ἡ πολιτικὴ καθολικὰς ἔχει τὰς ἀρχάς, καθολικὰ καὶ τὰ τέλη, ὡς φησιν, χρὴ τὴν καλῶς οἰκουμένην πόλιν στρατηγοὺς ἔχειν, ταξιάρχας, ἱπάρχους καὶ ναυπηγοὺς καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἡ δὲ ῥητορική καθολικὰς ἔχει τὰς ἀρχάς, μερικὰ δὲ τὰ τέλη· οἷον φησιν ἡ ῥητορική στρατηγῶν δεῖσθαι τὴν πόλιν, εἴτα τὸ γενικὸν ἀφείλκει διορίζει Πάχητα καὶ Ναυσικλέα, καὶ τινὰς τοιούτους.

47 Καὶ τίνι διαφέρει τῆς ἐμπειρίας, εἴγε τὰ τέλη μερικὰ ἔχει; καὶ φαμέν, ὥς εἰ ἡ ἐμπειρία ἄλογός ἐστι καὶ μερικὰς ἔχει τὰς ἀρχάς, μερικὰ καὶ τὰ τέλη. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεμάθομεν, ὥς ἔστι ῥητορική, ἀνελόντες τοὺς ἀνατρέποντας αὐτήν, φέρε δὴ ζητήσωμεν, παρὰ τίνι καὶ πῶς γέγονε τέχνη· πᾶν γὰρ πρᾶγμα ἢ φύσει ἐστὶν ἢ φύσει καὶ τέχνῃ· τέχνη δὲ μόνον οὐδέποτε, οἷον ἡ πέτρα ἢ μὴ λατομηθεῖσα φύσει ἐστὶ· λατομηθεῖσα δὲ καὶ καλλωπισθεῖσα πρὸς οἰκοδομίαν φύσει καὶ τέχνῃ ἐστὶν· ἢ οὖν ῥητορική φύσει ἦν παρὰ τῷ θεῷ καὶ τοῦτο Ὅμηρος προφητεύσας ἐδήλωσεν εἰπών· Οἱ δὲ θεοὶ παρ' Ζηνὶ καθήμενοι ἡγορόωντο.

48 τὸ δὲ ἀγορεύσαι καὶ ἐκκλησίαν συνάγειν ῥητορικῆς ἰδίον ἐστὶν· ἀπὸ δὲ τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἥρωας ἦλθε, καὶ τοῦτο πάλιν ἐδήλωσεν Ὅμηρος προσάψας τῷ Μενελάῳ τὸ συμβουλευτικὸν διὰ τοῦ εἰπεῖν· Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως ἀγόρευε· τὸ δὲ πανηγυρικὸν τῷ Νέστορι, ἐν οἷς λέγει· Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ· ταῦτα δ' ἐγκωμιαστικά εἰσι· πλὴν δείκνυσιν, ὥς χρεῖα τὸν ἐγκωμιάζοντα καὶ γλυκὺν εἶναι κατὰ προφορὰν καὶ πειθήνιον, ἔνθα φησί· Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἑοικότα χειμερίῃσι· τὸ δικανικὸν ἀποδιδούς τῷ Ὀδυσσεῖ, δεικνὺς ὥς τοὺς ἀγωνιστὰς δεῖ πολλῶν εὐπορεῖν δικαιωμάτων· καὶ διὰ τούτων ἀπέδειξε τὴν ῥητορικήν ὥς ἐκ τῶν θεῶν κατελθοῦσαν. Δεῖ δὲ ἡμᾶς μαθεῖν τὸ πῶς γέγονε φύσει καὶ τέχνῃ· καὶ φαμέν, ὥς ἐκ τῶν περιστατικῶν· εἰσὶ δὲ ταῦτα, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία καὶ πρόσωπον· ἕτεροι δὲ προστιθέασιν καὶ τὸ πρᾶγμα, οἱ δὲ καὶ τὴν ὕλην· καὶ ποιοῦσι τὰ πέντε ἐπτὰ, οὐς οὐκ ἀποδεχόμεθα· φαμέν οὖν, πῶς γέγονε φύσει καὶ τέχνῃ ἡ ῥητορική οὕτως· Ἰέρων καὶ Γέλων Σικελίας γεγόνασιν τύραννοι· ἔσχον δὲ τινὰ Κόρακα τῷ ὀνόματι παραδυναστεύοντα, ὃς ἐποίει τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν παρ' αὐτοῖς μεταπεσούσης δὲ τῆς τυραννίδος εἰς δημοκρατίαν, ἑώρα γὰρ, ὥς οὐ δύναται πείθειν ἅπαντα τὸν δῆμον καθάπερ ἓνα τῶν τυράννων, ἐμχανᾶτο τὰ

προοίμια, ἵνα δι' αὐτῶν ἐφελκύσῃται τὸν ἀκροατὴν πρὸς εὖνοιαν, εἴτα πρὸς κατασκευὴν, ἵνα ἀνέλη αἰτίαν λυποῦσαν αὐτὸν, εἴτα τὴν προκατάστασιν, εἰσβολὴν καὶ ἀρχὴν, καὶ προοίμιον οὖσαν ἐπὶ τὴν κατάστασιν, τὴν δὲ κατάστασιν ψιλὴν τῶν πραχθέντων ἔκθεσιν, τοὺς δὲ ἀγῶνας ἀπόδειξιν καὶ πίστιν τῶν ψιλῶς διηγηθέντων, εἴτα τὴν παρέκθεσιν ἀπόδειξιν οὖσαν τοῦ κρινομένου βίου· ἐσκόπει γὰρ ὡς ἐπὶ ἐνὶ καὶ μόνῳ ἐγκλήματι ποιήσασθαι τὴν κατηγορίαν, τὸ δὲ φεύγων ἀπολυθήσεται, καὶ διὰ τοῦτο τὴν παρέκβασιν ἐπενόησε, τοὺς δ' ἐπιλόγους ἀνακεφαλαίωσιν τῶν εἰρημένων διὰ τοῦτο ὡς εἰκὸς τοὺς δικαστὰς πολλὰ ἀκούσαντας εἰς λήθην ἔλθεῖν· καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν τέχνην ἡμῖν φύσει οὖσαν ἀπέδειξε τὴν ῥητορικὴν διὰ τῶν πέντε περιστατικῶν· ὁ χρόνος γὰρ, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν τυράννων, εἴτα ὁ τόπος, ἡ Σικελία· τὸ πρόσωπον, ὁ Κόραξ· ἡ αἰτία, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν ὁμοίως πείθειν ἅπαντα τὸν δῆμον, καθάπερ ἓνα τῶν τυράννων· ὁ τρόπος δὲ διὰ τῶν ἐπινοηθέντων αὐτῶν μερῶν τοῦ λόγου· ἐντεῦθεν προήει βοῶν καὶ παρακαλῶν κ.

49 τ.λ. T. V. p. 215. v. 24 —p. 216. v. 11. Ἐπειδὴ οὖν ἔγνωμεν ὅ τί ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ, μάθωμεν καὶ τί ἐστὶν, ἀλλὰ πρότερον αὐτῇ ὀρισώμεθα τὸν περιεχόμενον ὅρον, τουτέστι τοῦ ὅρου τὸν ὀρισμὸν ὀρισώμεθα· ἰστέον γὰρ, ὡς αὐτὴν τὴν προσηγορίαν εἴληφεν ἀπὸ τοῦ διαχωρίζειν καὶ ἄρτια διαστέλλειν ἑτέροις τισὶν, ὥσπερ ὅρον καλοῦμεν τὰ ὁροθέσια τῶν χωρίων, τὰ διαμετρούμενα καὶ ποιοῦντα γινῶναί τινα τῶν χωρίων.

50 ὅρος τοίνυν ἐστὶ λόγος σύντομος, δηλωτικὸς τῆς ἐκάστου φύσεως· λόγος μὲν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ὀνόματος· τὸ γὰρ ὄνομα συστολή ἐστὶ τοῦ λόγου· ὁ δὲ λόγος ἐξάπλωσις ἐστὶ τοῦ ὀνόματος, οἷον ὥσπερ ἂν εἶπω, τί ἐστὶν ἄνθρωπος; ἐξαπλῶ καὶ λέγω, ζῶν λογικὸν θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· εἰ δὲ συστεῖλαι ταῦτα θελήσω καὶ εἶπω, ὡς τί ἐστὶ ζῶν λογικὸν θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, λέγω ἄνθρωπος· σύντομος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν διαφηγηματικῶν· οἷον ὥσπερ ὁ Ὅμηρος φέρει τὸν Ὀδυσσεά λέγοντα· Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσε. καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπειδὴ τὰ ἀποφθέγματα, οἷον τὸ γινῶμι σαυτὸν, λόγοι εἰσὶ σύντομοι· τὸ τῆς ἐκάστου φύσεως δηλωτικὸς, τοῦ ὀρισμοῦ· τὰ γὰρ ἀποφθέγματα, σύντομα ὄντα, τουτέστι τῆς ἐκάστου φύσεως δηλωτικὰ οὐκ εἰσὶν ὅροι· καὶ τοσαῦτα περὶ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ λόγου εἰπόντες ὀριζόμεθα τὴν ῥητορικὴν, ὡς ἡ ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις ἀνασκευαστικὴ καὶ κατασκευαστικὴ, δικαίων τε καὶ ἀδίκων πραγμάτων, ἀλλὰ τοῦτον οὐ προδεχόμεθα τὸν ὅρον· ἐκάστη γὰρ τέχνη ἐστὶ καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν ἐπισταμένη, καὶ ὅτι τινι βούλεται κέχρηται τὴν οἰκείαν ἰσχὺν συνιστῶσα· ἀλλ' οὐκ ἀποδεκτέον τοῦτον κοινὸν ὄντα οὐ μόνον τῆς ῥητορικῆς, ἀλλὰ καὶ ἄλλων· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὕτως ὀρίζειται, ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις τοῦ περὶ ἐκάστου ἐνδεχομένου πιθανοῦ· ἰστέον γὰρ, ὡς πᾶς ὅρος θέλει συνίστασθαι ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν· διὰ τί; ἐπειδὴ πᾶν πρᾶγμα καὶ κοινότητα ἔχει καὶ διαφορὰν κατὰ τὸν φιλόσοφον λόγον, ἡ δὲ κοινότης ἐν τῷ γένει· καὶ τοῦτο διαλαβὼν ἐν ταῖς συστατικαῖς ἐμφέρεται διαφοραῖς· ἐνταῦθα οὖν δύναμις ἐστὶ γένος, μάλιστα δὲ δύναμις, οἷον ὁ πλοῦτος, τὸ ξίφος, τὸ κάλλος· δύναμις δὲ ἡ ῥητορικὴ, διότι εἰς ἐκάτερον ἐπιχειρηματικὴ ἐστὶν, ἐπὶ τε τὸ δίκαιον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτό ἐστι τὸ δύναμις τοῦ περὶ ἐκάστου πράγματος ἐνδεχομένου πιθανοῦ· καλῶς οὖν λέλεκται· οὐ γὰρ ἀδύνατος μεταχειρίζεσθαι, ἀλλ' ἐνδεχομένη πείσαι· ἰστέον δὲ, ὡς ὅτι οὐκ ἀποδεχόμεθα οὐδὲ τὸν παρόντα Ἀριστοτελικὸν ὅρον, ἡμαρτημένος γάρ ἐστιν· ἄλλοι δὲ ὀρίζονται οὕτως· ὅτι ῥητορικὴ ἐστὶ ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν, ἀλλ' οὐκ ἀποδεκτέον οὐδὲ τὸν ὅρον τοῦτον, καθότι εὐθέως περὶ τὸ γένος ἁμαρτάνει· οὐ γὰρ ἐπιστήμην δεῖ καλεῖν αὐτήν· ὁ δὲ Πλάτων διαβάλλων αὐτήν καὶ κακίαν ἀποδεικνύς οὕτως ὠρίζετο· ῥητορικὴ ἐστὶ πολιτικῆς μορίου εἰδωλον τοῦ δικαστικοῦ· ἐκ τοιαύτης προφάσεως ὀρμωμένην τὴν πολιτικὴν σοφίαν εἰς δύο τινὰ διαιρεῖσθαι ἔφη, ὧν τὰ δύο τὴν νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν φημι περὶ τὴν ψυχὴν εἶναι, τὴν δὲ γυμναστικὴν ἱατρικὴν εἶναι περὶ τὸ σῶμα·

τὴν δὲ νομοθετικὴν τὴν ἐνοῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ φυλάττειν φησὶ τὴν δικαστικὴν, τὴν ἀποῦσαν ὑγείαν ἐκ τῆς ψυχῆς ἀνακαλούμενοι τῷ φόβῳ τῶν νόμων· τὰ γὰρ δέοντα ἀποτρεπόμεθα τῶν κακῶν· εἰ δέ τις παρεκτραπείς πλημμελήσει, ἡ δικαστικὴ εὐθέως διὰ σωφρονισμῶν καὶ κολάσεων περιποιεῖται τὴν διαφθαρεῖσαν ὑγείαν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ μὲν γυμναστικὴ τὴν ἔξιν τοῦ σώματος φυλάττει, ἡ δὲ ἱατρικὴ τὴν ἀποῦσαν ὑγείαν ἀνακαλεῖται· ἐκ τῶν τεττάρων οὖν τούτων ἔφασκεν εἶναι τὴν σοφιστικὴν, ἣτις ἐστὶν ἡ πολιτικὴ σοφία· καὶ τὴν μὲν σοφιστικὴν τῆς νομοθετικῆς, τὴν δὲ ῥητορικὴν τῆς δικαστικῆς, τὴν δὲ κομμωτικὴν τῆς γυμναστικῆς καὶ τὴν μαγειρικὴν τῆς ἱατρικῆς· ὥσπερ γὰρ ἡ νομοθετικὴ διὰ νόμων ἀποτρέπει τὰ ἄδικα, οὕτως καὶ ἡ σοφιστικὴ διὰ μύθων καὶ μαρτυριῶν προδήλως τῶν ἀτοπημάτων ἐκτρέπουσα, καὶ πρὸς τὰ λυσιτελοῦντα τοὺς νέους ἐπάγουσα διὰ μύθων· ἔφησε γὰρ τὸν Ἡρακλέα ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ ἀπενεχθῆναι ἐπὶ τινὰ δύο ὄρη, ὧν τὸ μὲν ἄβατον καὶ τραχὺ καὶ ὑψηλὸν ἦν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκροτάτου καθημένην γυναῖκά τινα δεῖξαι, ἣτις ἔσχε φυσικὸν κάλλος, ἐπὶ δὲ τῷ ἐτέρῳ ὄρει τόπος ἦν εὐδιάβατος, ἔνθα ἦν κόρη εὐμορφος, κεκαλλωπισμένη δέ· καὶ διὰ τούτων ἐδήλου τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν· διὰ μὲν τῆς ἀμόρφου τὴν κακίαν, διὰ δὲ τῆς εὐμόρφου τὴν ἀρετὴν, ἣν ἤρατο καὶ Ἡρακλῆς· εἰ δέ τις παριδὼν τὸν μῦθον τὴν κακίαν προαίρειται, ἡ ῥητορικὴ παρεισδύνουσα τῷ τρόπῳ τῆς δικαστικῆς σωφρονίζει πειράται· οὕτως καὶ ἡ κομμωτικὴ δοκεῖ σώζειν τὴν εὐγένειαν τοῦ σώματος· εἰ δέ τι ἀρρώστημα συμβῇ, διαδεχομένη ταύτην ἡ μαγειρευτικὴ τὸν τόπον ἐκπληροῖ τῆς ἱατρικῆς· ἐντεῦθεν οὖν ὁρμώμενος ὁ Πλάτων, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, ὠρίσατο τὴν ῥητορικὴν πολιτικῆς μορίου εἶναι εἰδωλον τοῦ δικαστικοῦ, ὃν οὐ παραδεχόμεθα εἶναι τῆς καθ' ἡμᾶς ῥητορικῆς· ἰστέον γὰρ, ὅτι ῥητορικαὶ εἰσι τρεῖς· μία καὶ πρώτη ἡ πάντῃ ἀληθής, δευτέρα, ἡ ταύτης ἐναντία ἡ πάντῃ ψευδής, καὶ τρίτη ἡ μέση τούτων ἡ μετέχουσα καὶ ψεύδους καὶ ἀληθείας, ἣτις ἐστὶν αὕτη, ἣν μεταχειριζόμεθα· ἔστι γὰρ καὶ ψεῦδος ἀγαθὸν, καὶ χωρὶς ψεύδους ἐπὶ τὸ πλεῖστον πόλιν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἐννοημένην· ἄλλοι δὲ οὕτως ὀρίζονται· ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις τεχνικὴ καὶ θεωρητικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν, καλῶς δὲ ἔχει καὶ οὗτος ὁ ὅρος· οὐ γὰρ δύναμις ἡ ῥητορικὴ, ἀλλὰ τέχνη.

52 οἱ δὲ Ἑρμαγόρειοι οὕτως ὠρίσαντο αὐτὴν λέγοντες, ῥητορικὴ ἐστὶ περὶ λόγου δύναμις, τέλος ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ· παραλέλειπται δὲ καὶ οὗτος ὁ ὅρος· οὐ περιέχει γὰρ τὸ ὑποκείμενον, τουτέστι τὰ πολιτικὰ πράγματα· προστίθεμεν οὖν καὶ τέλειον τὸν ὀρισμὸν ἀποδεικνύομεν οὕτως λέγοντες, ῥητορικὴ ἐστὶ τέχνη περὶ λόγου δύναμιν ἐν πράγματι πολιτικῷ, τέλος ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ, καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ὅρων εἰρήσθω.

53 ζητῆσαι δὲ λοιπὸν ἄξιόν ἐστι τὸ τρίτον κεφάλαιον αὐτῆς, τὸ ποῖόν τί ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ, καὶ φάμεν, ὡς χρήσιμον τῷ βίῳ καὶ ἀγαθόν, διαιρεῖται γὰρ εἰς τρία, εἰς συμβουλευτικόν, δικανικόν καὶ πανηγυρικόν· τὸ γὰρ συμβουλευτικὸν λόγος ἐστὶ προτρεπτικός ἢ ἀποτρεπτικός, τέλος ἔχον τὸ συμφέρον· δικανικὸν δὲ ἐστὶ τὸ ἀμφισβητικόν, τέλος ἔχον τὸ δίκαιον· τὸ δὲ πανηγυρικὸν αὐξήσις ἐστὶ τῶν προσόντων τινὲς καλῶν ἢ κακῶν· πράττομεν δὲ τὸ συμβουλευτικὸν ἐκ τοιαύτης αἰτίας· τῶν γὰρ πραγμάτων τὰ μὲν εἰσι καθ' αἵρεσιν, τὰ δὲ κατὰ μάχην· προτρεπόμεθα τοίνυν τινὰ πολλάκις αἰρήσεσθαι τι· καὶ εἰ μὲν καταδέξεται, τὸ συμβουλευτικὸν κατεσκευάσαμεν, εἰ δὲ συστῇ καὶ μαχεσθῇ πρὸς τὸ λεγόμενον, τὸ δικανικὸν ἡμῖν εἶδος ἀνακύπτει, μετὰ δὲ ταῦτα λοιπὸν ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν καὶ ἀνακύπτει τὸ πανηγυρικὸν ἐκ τῶν προσόντων προσώπων τῶν ἀκροατῶν· διαιρεῖται δὲ τὸ δικανικὸν εἰς δύο, εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, ὁμοίως καὶ τὸ συμβουλευτικὸν εἰς δύο, εἰς προτροπὴν καὶ ἀποτροπὴν, εἰς ὁμώνυμον, συμβουλὴν καὶ παραίνεσιν, τὸ δὲ πανηγυρικὸν εἰς ἐγκώμιον καὶ ψόγον· ἕκαστος γὰρ πανηγυρίζει ἢ ἐπαινεῖ ἢ ψέγει· χαρακτηρίζονται δὲ τὰ τρία εἶδη ταῦτα ἀπὸ τριῶν τινῶν· ἀπὸ τόπου, ἀπὸ προσώπου καὶ ἀπὸ τέλους· τόπος γὰρ τοῦ δικανικοῦ τὸ δικαστήριον· πρόσωπον

δὲ ὁ δικαστής, τέλος δὲ τὸ δίκαιον· καὶ τὸ συμβουλευτικὸν εἰς τρία· τόπος τὸ συμβουλευτήριον, πρόσωπον ὁ βουλευτής, τέλος δὲ τὸ συμφέρον· τοῦ δὲ πανηγυρικοῦ τόπος τὸ θέατρον, πρόσωπον ὁ πανηγυριστής, ἥτοι ὁ ἀκροατής, τέλος τὸ καλόν· τρία δὲ εἰσὶν εἶδη τῆς ῥητορικῆς ἐπειδὴ τρία εἰσὶν εἶδη τῆς ψυχῆς, θυμικὸν, λογικὸν, καὶ ἐπιθυμητικὸν, καὶ τῷ μὲν θυμικῷ ἀναλογεῖ τὸ δικανικόν, τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ τὸ πανηγυρικόν, τῷ δὲ λογικῷ τὸ συμβουλευτικόν.

- 54 Τῶν στοχασμῶν οἱ μὲν εἰσὶν ἀπλοῖ, οἱ δὲ διπλοῖ. καὶ τῶν ἀπλῶν οἱ μὲν εἰσι τέλειοι, οἱ δὲ ἀτελεῖς, τῶν δὲ διπλῶν οἱ μὲν εἰσὶν ἀτελεῖς, οἱ δὲ τέλειοι. — α'. Τέλειος ἀπλοῦς στοχασμός ἐστίν, οἷον σκηπτοῦ κατενεχθέντος ἐπὶ τὴν Περικλέους οἰκίαν εὗρηται χίλια πανοπλία. β'. Ἀτελής ἐκ μόνων πραγμάτων, οἷον θάπτων τις νεοσφαγὲς σῶμα ἐπὶ ἐρημίας, ἀτελής δὲ ἐκ μόνων προσώπων ἀπλοῦς οὐ γίνεται κατὰ Ἑρμογένην στοχασμός· ὁ δὲ Μινουκιανὸς λέγει, ὅτι ἐκ μόνου προσώπου γίνεται ἀτελής στοχασμός. γ'. Διπλοῦς τέλειός ἐστιν, ὅταν δύο πράγματα καὶ δύο πρόσωπα κρινόμενα ἔχῃ, οἷον Αἰσχίνης καὶ Δημοσθένης. δ'. Διπλοῦς ἀτελής ἐκ μόνων τῶν πραγμάτων, ὅταν μόνα τὰ πράγματα κρίνηται· οἷον δύο ῥήτορες πρεσβεύσαντες παρὰ τύραννον καὶ ἐπανήκοντες ἀλλήλοις ἀντεγκαλοῦσιν δώρων, ἐπειδὴ ὁ μὲν χρυσίον εὗρηται κατορύττων, ὁ δὲ ἀπολογία παραπρεσβείας γεγραφώς. ε'. Διπλοῦς ἐστίν ἐκ μόνων προσώπων, οἷον ἐπὶ σημείοις φαρμάκων ἀριστεὺς ἐτελεύτα, μητρυιὰν ἔχων καὶ αἰχμάλωτον παλλακίδα· καὶ ἄλλως ἔστι παρὰ ταῦτα ἕτερα εἶδη στοχασμῶν διπλῶν τρία, οὓς καλοῦμεν συνεζευγμένους, ὁ ἐμπίπτων, ὁ προκατασκευαζόμενος καὶ ὁ συγκατασκευαζόμενος.
- 55 ζ'. Καὶ ὁ μὲν ἐμπίπτων γίνεται, ὅταν ἐν τῇ μεταθέσει τῆς αἰτίας ὁλόκληρόν τι ζήτημα ἐμπέσῃ καὶ ἀναγκαῖον, γίνεται καὶ αὐτὸ διελεῖν τελέως, οἷον ἔδει τὸν ἄλόντα προδοσίας δεδέσθαι παρὰ τῷ στρατηγῷ. ζ'. Προκατασκευαζόμενος δὲ γίνεται, ὅταν πρὸ τοῦ ζητήματος ἀναγκαῖον ἕτερον ἢ προκατασκευασθῆναί τι πρᾶγμα στοχαστικῶς ὥς ὃν ἢ οὐκ ὃν· πλούσιος στρατηγὸς πένητος ἐχθροῦ παῖδας ὥς προδιδόντας συνέλαβε καὶ τὰ ἐξῆς. η'. Συγκατασκευαζόμενος δὲ γίνεται, ὅταν τὰ σημεία δι' ἀλλήλων κατασκευάζεται· οἷον ἔδει τοὺς δεσμώτας λελύσθαι τοῖς θεσμοφορίοις· μοιχείαν ὑπονοήσας τις πρὸς τὸν οἰκέτην τῆς γυναικός. θ'. Διαφέρει δὲ τοῦ προκατασκευαζομένου, ὅτι ἐκεῖ μὲν κεχώρισται ἀλλήλων τὰ ζητήματα, ἐνταῦθα δὲ δι' ἀλλήλων κατασκευάζεται· πάντα ἔστι δὲ καὶ ὁ ἀπὸ γνώμης, ὃς ψιλῇ τῇ γνώμῃ ἐξετάζεται, φανεροῦ ὄντος καὶ τοῦ πράγματος καὶ τοῦ πράξαντος· οἷον ἐν δόξῃ μανίας μητρυιὰ τὸν υἱὸν ἔτρωσε, τὸν δὲ πρόγονον ἀπέκτεινε καὶ ἀνενεγκοῦσα φόνου φεύγει.